

MAHMUD SAMİ RAMAZANOĞLU'NUN (1892-1984) TASAVVUF ANLAYIŞINDA ALTI TEMEL PRENSİP

Muzaffer Ertuğrul*

Öz

Mahmud Sami Ramazanoğlu (1892-1984) son devrin önemli müşşitlerinden biridir. Kelâmî Dergâhı şeyhi Muhammed Esad Erbilî'nin (1847-1931) gözetiminde tasavvufi terbiyesini tamamlamıştır. Genç yaşında başladığı manevi eğitimini kısa bir sürede tamamlamış ve müşşidinin verdiği icazetle memleketi Adana'da irşat vazifesine başlamıştır. Müşşidi Erbilî'nin vefatından yaklaşık on bir yıl kadar sonra da diğer halifelerin kendisine tabi olmasıyla müşşidinden boşalan irşat makamına geçmiştir. Tasavvufi bir kimliğe sahip olan Sami Efendi, aynı zamanda bir İslam hukukçusu ve fıkıh âlimidir. Ama ilmi çalışmadan ziyade insan yetiştirmeye önem verdiği için onun müşşit kimliği âlim kimliğinin önüne geçmiştir. Sami Efendi, Menemen Hadisesi'nden sonra dağılmış ve zayıflamış olan Erbilî'nin tasavvuf ekolünü toparlamış, güçlendirmiş ve ihya etmiştir. Bunu yaparken de şeriat ve sünnete bağlılıktan asla taviz vermemiş, ilmi önemsemiş, şöhretten ve taassuptan uzak durmuş, keramete değil istikamete önem vermiştir. Bu makalede Sami Efendi'nin tasavvuf anlayışının temelini oluşturan altı prensip üzerinde durulmuş ve Sami Efendi örneği üzerinden İslami değerlere uygun bir tasavvuf anlayışının sınırlarının çizilmesi amaçlanmıştır. Sami Efendi'nin üzerinde durduğu bu prensipler tasavvufi hayatın İslâmî çizgiden çıkmadan devam edebilmesi için önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mahmud Sami Ramazanoğlu, Şeriat, Sünnet, İlim, Şöhret, Taassup, Keramet.

THE SIX BASIC PRINCIPLES IN MAHMUD SAMİ RAMAZANOĞLU'S (1892-1984) UNDERSTANDING OF SUFISM

Abstract

Mahmud Sami Ramazanoğlu (1892-1984) is one of the most important murshid of the last period. He completed his sufi education under the supervision of Muhammad Esad Erbili (1847-1931), the shaykh of the Kalamî Dergah. He completed his spiritual education, which he started at a young age, in a short time and with the permission of his shaykh, he started his mission in his hometown Adana. About eleven years after the death of his shaykh Esad Erbili, he succeeded his shaykh and became a murshid. Sami Efendi gathered the dervishes of Esad Erbili, who had dispersed after the Menemen Incident and strengthened his order. In doing so, he created an understanding of sufism based on sharia and sunnah. Sami Efendi cared about science but not about miracle. He shunned fame and bigotry. This article focuses on the six principles that form the basis of Sami Efendi's understanding of sufism and Through the example of Sami Efendi, it is

* Dr., Gönen Anadolu İmam Hatip Lisesi, Balıkesir.

e-mail: muzaffertugrul@gmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-0177-9776>

Atıf/Citation: Ertuğrul, Muzaffer. "Mahmud Sami Ramazanoğlu'nun (1892-1984) Tasavvuf Anlayışında Altı Temel Prensip". *BAİD* 19 (Haziran 2024), 139-168.

aimed to draw the boundaries of a sufi understanding in accordance with Islamic values. These principles emphasised by Sami Efendi are important for the continuation of sufi life without deviating from the Islamic line.

Keywords: Sufism, Mahmud Sami Ramazanoğlu, Sharia, Sunnah, Science, Fame, Bigotry, Miracle.

GİRİŞ

Her ilmi disiplinin kendine göre temel prensipleri olduğu gibi tasavvuf ilminin de temel prensipleri vardır. Bu prensipler tasavvufi oluşumların sırat-ı müstakim çizgisinde seyretmesini sağlayan ve tasavvufu Uzak Doğu mistisizmlerinden ayıran temel esaslardır. Bu prensiplere uyulmadığı takdirde tasavvufun başka din ve inançlara ait herhangi bir mistik yoldan farkı kalmamaktadır. Bu meyanda özellikle Kur'an-ı Kerim şeriatına bağlılık ve Hz. Muhammed'in sünnetine ittiba tasavvufi hayatın en farik vasfıdır. Kendisini tasavvufi hayatın içinde konumlandıran bir kimsenin bu prensiplerden taviz vermemesi beklenir.

Günümüzde tasavvufi bir hayat yaşama iddiasında olanlara bakıldığında bunların bir kısmının şeriat ve sünnetten taviz vererek prensipsizce hareket ettiği görülmektedir. Kur'an'ın emrettiği tesettüre uymadığı halde kendisini mürşit olarak lanse eden kadınlardan tutun da mahremi olmayan kadınlara elini öptürmekten çekinmeyen erkeklere kadar; Konya'daki Mevlana Türbesi'nin önünde kadın erkek karışık sema edenlerden tutun da tasavvufu ney, bendir ve güzel sese indirgeyen gruplara kadar pek çok oluşum tasavvufi bir hayat yaşadığını iddia etmektedir. Yine tasavvufi bir hayat yaşadığı iddiasında olanların bir kısmının ilmi önemsemediği ve âlimlere değer vermediği; bir kısmının şöhret peşinde koştuğu ve keramet veya istidrac türünden metafizik hadiseleri kullanarak etrafına bir sürü insan toplama derdinde olduğu; bir kısmının tasavvufi her konuda şekle takılıp taassuptan kurtulamadığı görülmektedir. İşin ilginç tarafı bu oluşumların hepsi de kendilerini tasavvuf dairesinin içinde bir yerlerde konumlandırmaktadır.

Tasavvufun içinde olduğunu iddia eden bütün bu oluşumların temel özelliği, dışarıdan bakanların nazarındaki tasavvuf algısına verdikleri zarar ve insanların zihninde oluşturdukları bulanıklıktır. Zihinlerde tasavvufa karşı oluşan bu bulanıklığı gidermenin en etkili yolu, Kur'an ve sünneti esas alarak belli prensipler çerçevesinde bir tasavvuf anlayışı ortaya koyan mürşitlerin hayatlarının ön plana çıkarılması ve arayış içindekilere bir numune olarak sunulmasıdır.

Prensipli bir tasavvufi hayat yaşayan son devrin mühim tasavvufi şahsiyetlerinden biri Mahmud Sami Ramazanoğlu'dur. Sami Efendi, 1930 yılında mürşidi Esad Erbilî'nin (ö. 1931) haksız yere bir hadise ile

irtibatlandırılıp¹ evladı ve hulefâsından bazıları ile birlikte tevkif edilip Menemen'e götürülmesinden ve akabinde hastanede vefat etmesinden sonra Anadolu'da sönmeye yüz tutan tarikatini ihyâ etmiş, Kur'ân ve sünnet eksenli bir tasavvuf anlayışına göre cemaatini oluşturmuştur. Bu bakımdan Sami Efendi, mensubu olduğu Nakşibendî-Hâlidî yolu Kelâmî Dergâhı kolu için bir köşe taşı mahiyetindedir.

Sami Efendi'nin hayatı ile alakalı eserler kaleme alınmıştır: Sâdık Dânâ müstear ismiyle yazan Musa Topbaş'ın *Sultânü'l-Ârifin eş-Şeyh Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu*², Osman Nuri Topbaş'ın *Altın Silsile*³, Hasan Kamil Yılmaz'ın *Altın Silsile*⁴, Necdet Tosun'un müstakil kitabı⁵ ve İslam Ansiklopedisi için yazdığı "Mahmud Sami Ramazanoğlu"⁶ maddesi, Vahit Göktaş'ın *Mahmud Sami Efendi: Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*⁷, Mustafa Eriş'in *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar 1-4*⁸ gibi çalışmaları bu eserlerin önemlilerindedir. Ayrıca Selim İç, Sami Efendi ile alakalı yüksek lisans tezi hazırlamış⁹, Abdullah Sami Avcı da hakemli bir dergide, Sami Efendi'nin hayatını sünnet ekseninde ele alan bir makale yayınlamıştır.¹⁰

Bu makalede Sami Efendi'nin tasavvuf anlayışını oluşturan altı temel prensip üzerinde durulmuş ve modern çağda tebliğ mesuliyeti taşıyanlara somut bir misal gösterilmesi amaçlanmıştır. Sami Efendi'nin hayatına kısaca değinilmiş, akabinde onun müritlerine davranış şekilleri, sohbetlerindeki nasihatleri ve yayımlanan eserleri üzerinden "şeriat, sünnet, ilim, şöhret, taassup, keramet"

¹ "Emniyet Umum Müdürü Rifat Amca, babama bir adam yolluyor: 'Hacı Cemal bana gelsin!' diyor. Babam bavulunu hazırladı, Ankara'ya gitti. Rifat Bey babama 'Bak birader, Şeyh Esat Efendi'yi ortadan kaldırmak istiyorlar. Bana tazyik yapıyorlar. Cemiyetlerine adam yolluyorum, memurlarım bakıyorlar siyasi hiçbir mevzu yok! Hiçbir suçu olmayan bu adamcağız için ne yapacağımı bilemiyorum! Zaten beni buradan alıp bu işi halledecekler. Sen bu aralar Dergâha gitme!' diyor." Bk. Hikmet Öğüt, "Hacı Cemal Öğüt'ün Kerimeleri Hikmet Hanımefendi ile" (Görüşmecî: Altınoluk, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Mayıs 1996).

² Sâdık Dânâ, *Sultânü'l-Ârifin eş-Şeyh Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1991).

³ Osman Nuri Topbaş, *Altın Silsile* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2012).

⁴ Hasan Kamil Yılmaz, *Altın Silsile* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2003).

⁵ Necdet Tosun, *Mahmud Sami Ramazanoğlu* (Köln: Plural Publications, 2018).

⁶ Necdet Tosun, "Ramazanoğlu, Mahmut Sami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/442.

⁷ Vahit Göktaş, *Mahmud Sami Efendi: Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri* (Ankara: Kalem Neşriyat, 2021).

⁸ Mustafa Eriş, *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar 1-4* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010-2018).

⁹ Selim İç, *Mahmud Sâmi Ramazanoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁰ Abdullah Sami Avcı, "Çağdaş Tasavvuf Çevrelerinde Hz. Peygamber Algısı: Mahmud Sami Ramazanoğlu Örneği", *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 2/2 (Aralık 2018), 96-124.

kavramlarına bakış tarzı ortaya konmaya çalışılmıştır. Onun eserleri incelenmiş, müritlerinin anlattığı hatıralara bakılmış ve onunla birebir görüşmüş ve halen hayatta olan bazı müritlerinden bilgi alınmıştır. Böylece Mahmud Sami Ramazanoğlu örneği üzerinden, olması gereken prensipli bir tasavvuf anlayışının çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

1. Mahmud Sami Ramazanoğlu'nun (1892-1984) Hayatı

Çevresindekilerin “takva imamı, hizmet öncüsü ve emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker öncüsü”¹¹ olarak tarif ettiği Mahmud Sami Ramazanoğlu Çukurova bölgesinde hüküm süren Ramazanoğulları Beyliği¹² ailesine mensuptur. 1892'de Adana'nın Tepebağ mahallesinde doğmuştur. Nesebi sahabeden Halid b. Velid'e dayanır.¹³ Rüştüye ve idâdî tahsilini Adana'da tamamlar. Akabinde İstanbul'a giderek Dârülfünun Hukuk Fakültesine kaydolar.¹⁴ Dört mezhep fıkhının öğretildiği fakülteyi birincilikle bitirir.¹⁵ İlmî tahsilini Dârülfünunda başarılı bir şekilde tamamlayan Sami Efendi, manevî tahsili için önce Gümüşhânevî Dergâhına intisap eder. Burada bir müddet erbaîn ve riyâzatla meşgul olduktan sonra, belki de aradığını bulamadığı için Kelâmî Dergâhına intisap eder. Koca Mustafa Paşa'daki Kelâmî Dergâhının post-nişîni Muhammed Esad Erbîlî, hem Nakşebendî hem de Kâdirî tarikatından irşada icazetlidir.

23 yaşında Kelâmî Dergâhına giden¹⁶ Sami Efendi, kısa zamanda seyr u sülûkünü ikmal eyler ve icazet alarak hilafetle irşada mezun olur. Erbîlî, henüz daha genç sayılacak bir yaşta olan Sami Efendi'ye kısa bir süre zarfında, 1922 yılında az önce (yani otuzlu yaşlarının başında) irşat icazeti vermiştir.¹⁷ Bu icazet Erbîlî'nin mektuplarından oluşan *Mektûbât* isimi eserde “134. Mektup” başlığıyla kayıt altına alınmıştır.¹⁸ Sami Efendi, bir müddet daha tekkede kaldıktan sonra memleketi Adana'ya irşât vazifesini ifaya gönderilir.

Sami Efendi, askerliğini İstanbul'da yedek subay levazım olarak yaptıktan sonra¹⁹ askerlik dönüşü Rabia Hanım'la evlenerek²⁰ Adana'ya pederi Mücteba

¹¹ Abdullah Sert, *İrfan Sohbetleri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2022), 367.

¹² Faruk Sümer, “Ramazanoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/445-447.

¹³ Topbaş, *Altın Silsile*, 508.

¹⁴ Tosun, “Ramazanoğlu, Mahmut Sami”, 34/442.

¹⁵ Topbaş, *Altın Silsile*, 509.

¹⁶ Gökteş, *Mahmud Sami Efendi: Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 33.

¹⁷ İbrahim Ethem Bilgin, “Bir Yağmur Damlası Gibi”, *Altınoluk* (20 Kasım 2023).

¹⁸ Muhammed Esad Erbîlî, *Mektûbât* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2012), 358.

¹⁹ Ahmet Ertaş, “Allah İçin İki Kişi Bir Araya Gelse, Üçüncülerini Mevlâ Gönderir” (Görüşmecî: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Nisan 2019).

²⁰ Melahat Akça - Şeyma Yalçıntaş, “Kibâr-ı Evliyâ: Mahmûd Sâmî Ramazanoğlu” (Görüşmecî: Halime Demireşik, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Şubat 2010).

Efendi'nin yanına yerleşir. Bu evlilikten bir kızları olmuş ve o da Kayserili Ömer Kirazoğlu ile evlenmiştir.

1930 yılında Menemen'de vuku bulan meşum hadise sebebiyle Erbîlî ve önde gelen müritleri tutuklanır. Onların içinde oğlu Mehmet Ali Efendi de vardır. Yapılan yargılamalar neticesinde tutuklananların çoğu idam edilir. Bunların içinde evladı da dâhil 26 tanesi halife makamındadır.²¹ Bu sıralarda seksen yaşını geçmiş olan Erbîlî, yaşına binaen idam edilmediği için hapis hayatına mahkûm edilir. Hapis hayatı çok uzun sürmez ve 1931'de vefat eder. Lakabı "Pir Efendi" olan Erbîlî'nin vefatından sonra, müritleri için yaklaşık on bir senelik fetret dönemi başlar.

Sami Efendi, vefat etmiş olan mürşidi Erbîlî'nin halifesi olarak irşadına Adana'da yerel olarak devam ederken 1942 yılında Erbîlî'nin Karaman halifesi Osman Güleriyüz, Adana'ya gelip Sami Efendi'ye biat eder ve onun Erbîlî'nin yerine irşat makamına geçmesini ister.²² Bu talebi geri çevirmeyen²³ Sami Efendi'nin irşat hayatında böylece yeni ve mühim bir sayfa açılır. İrşat alanı bölge çapından ülke çapına yayılır ve manevi rütbesi –zahiri tasdik bakımından- halifelikten mürşitliğe yükselir. Bu olay duyulunca Ali Yekta Efendi²⁴ ve Hacı Nuri Efendi²⁵ gibi Erbîlî'nin hulefasının çoğu Sami Efendi'ye biat eder.

Sami Efendi, elli iki yaşına kadar yaklaşık yirmi sene Adana'dadır. 1951 yılında İstanbul'a hicret eder.²⁶ İki yıl sonra 1953'te manevi bir işaretle Şam'a hicret eder. Şam hicretinde damadı Ömer Kirazoğlu, Konyalı Mehmet Rastgeldi ve İzmirli Tayfur Koyuncuoğlu da yanındadır.²⁷ Sami Efendi, Şam'da öyle sevilmiştir ki Suriye'de en çok hürmet gören Şeyh Bedrettin kastedilerek "Şeyh Bedrettin'den sonra Şam'ı bu kadar manevi tesiri altına alan hiç kimse olmamıştır!" diye halk arasında konuşulur olmuştur.²⁸

Sami Efendi'nin Şam'daki ikameti dokuz ay sürmüştür.²⁹ 1954 yılın bahar mevsiminde İstanbul'a döner.³⁰ İstanbul'a bu ikinci hicretinde önce Beyazıt-

²¹ Mustafa Kamer, "Mustafa Kamer Ağabey ile Vefatından Önce -1- Teheccüd Gecenin Anasıdır" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Nisan 2016).

²² Kamer, "Mustafa Kamer Ağabey ile Vefatından Önce -1- Teheccüd Gecenin Anasıdır" (Görüşme Nisan 2016).

²³ İbrahim Es, "Denge Ümmeti Örneği Olarak Sami Efendi", *Altınoluk* (Erişim 11 Aralık 2023).

²⁴ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 107.

²⁵ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 110.

²⁶ Kalendar, "Güzel Ahlâk", *Yenidünya* (Erişim 22 Ocak 2024).

²⁷ Ethem Cebecioğlu, *Allah Dostları-11: Dr. Dursun Aksoy* (Ankara: Kalem Neşriyat, 2019), 51.

²⁸ Mustafa Eriş, *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar-2* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 115.

²⁹ Göktaş, *Mahmud Sami Efendi: Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 42.

³⁰ Osman Şevket Yardımedici, "Şam Günleri" (Görüşmecisi: Altınoluk, Görüşme Transkripsiyonu, Şubat 2003).

Lâleli'ye,³¹ daha sonra Erenköy'e yerleşir.³² Adana'da olduğu gibi İstanbul'da da bir taraftan Erenköy'deki Zihnipaşa Camii'nde vaazları ve özel sohbetleriyle halkı irşat ederken diğer taraftan da Tahtakale'de bir ticarethanenin muhasebe işlerini uhdesinde alarak maişetini temin etmiştir.³³

Sami Efendi'nin evi ve vaaz ettiği Zihni Paşa Camii, Erenköy semtinde olduğu için onun yolu halk arasında "Erenköy Cemaati" olarak da isimlendirilmiştir.³⁴ Bu isimlendirmede, sefeli Erbîlî'nin tekkeler kapatıldıktan sonra Şehremini Odabaşı semtindeki Kelâmî Dergâhından ayrılıp Erenköy'e yerleşmesinin de etkili olduğu düşünülebilir.

Sami Efendi'nin İstanbul hicretinin en mühim semeresi onun Topbaş ailesi ile tanışmasıdır. Konyalı büyük bir tüccar aile olan Topbaşlardan Sami Efendi'ye ilk tabi olan Musa Topbaş'tır. Musa Efendi, pederinin Adana'daki yüklü mirasına el sürmeyen Sami Efendi'nin önüne bütün mal varlığını sermiş ve mürsidine ve yola, vefatına kadar büyük bir gayretle hizmet etmiştir.

Sami Efendi, 1979 yılının sonbaharında aile fertleriyle beraber Medine'ye hicret eder.³⁵ Medine'de günlerini bir taraftan münzevi bir şekilde dua, zikir ve murakabeyle geçirirken diğer taraftan az sayıda olmak şartıyla evinde ihvanı kabule devam etmiştir.³⁶ Yaşı bir hayli ilerlemiş olan Sami Efendi'nin bir müddet sonra muhtelif hastalıkları artmaya ve zaten nahif olan vücudu zamanla erimeye başlar.³⁷ Hastalıkları için yapılan tıbbî müdahalelerin pek de fayda vermediği Sami Efendi, 12 Şubat 1984 tarihinde bir seher vakti saat dört buçukta "Allah, Allah!" diyerek fânî dünyadan ebedî âleme irtihal eylemiştir.³⁸

Gasl ve tekfin işleminin ardından Mescid-i Nebevî'de kılınan cenaze namazından sonra, sevenlerinin omuzlarında büyük bir sessizlik içinde Türbe-i Saadet'in önünden geçirilen naaşı, Cennetü'l-Bâkî'ye, sünnetine bağlılıktan asla feragat etmediği Hz. Peygamber'in Ravzasına beş yüz metre kadar yakın bir yere, Hz. Osman ve Ebû Said el-Hudrî'nin kabirlerine yakın bir mahalle defnedilmiştir.³⁹

³¹ Sert, *İrfan Sohbetleri*, 156.

³² Hasan Kâmil Yılmaz, "Ramazanoğlu Mahmûd Sâmi Efendi", *Altınoluk* (Erişim 26 Kasım 2023).

³³ Yılmaz, "Ramazanoğlu Mahmûd Sâmi Efendi".

³⁴ Necdet Tosun, *Altın Silsile* (İstanbul: Eriş Vakfı, 2017), 187.

³⁵ Akça - Yalçıntaş, "Kibâr-ı Evliyâ: Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu" (Görüşme Şubat 2010).

³⁶ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 97.

³⁷ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 97.

³⁸ Dursun Aksoy, "Dursun Aksoy ile: Manevi Yoldan İstifade için" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Mart 2016).

³⁹ Topbaş, *Altın Silsile*, 544.

2. Mahmud Sami Ramazanoğlu'nun Tasavvuf Anlayışını Oluşturan Altı Temel Prensiptir

Sami Efendi, şeyhlik kapısını kapatıp dostluk kapısını açmış bir mürşid-i kâmil olarak ilmi ve tasavvufi çevrelerde büyük saygı görmüştür. Onun irşat konusundaki yetkinliği birçok muteber kişi tarafından tasdik edilmiştir. Mesela; Suriyeli Nakşbendî Şeyhi Abdülvehhab es-Selâhî, Sami Efendi kadar Ebu Bekir meşrebinde bir zat görmediğini ifade etmiştir.⁴⁰ Fas asıllı Şâzelî Şeyhi Seyyid Muhammed Mekkî Şam'da bir istibdat döneminde ulemanın huzurunda şecaatli bir konuşma yapmaya cesaret ettiği için Sami Efendi'ye hayranlık beslediğini ifade etmiştir.⁴¹ Şam ulamasından Ramazan el-Bûtî, genellikle Kâbe'nin Altınoluk tarafında namazlarını kılar ve Sami Efendi'nin birkaç saf gerisinde durarak hürmet gösterirdi.⁴²

Hızır ile görüştüğü bilinen ve kerametleri halk arasında meşhur Lâdikli Ahmet Ağa (1888-1969), kendisinden zikir dersi isteyenleri Sami Efendi'ye yönlendirmiştir.⁴³ Kendisi de bir Nakşbendî mürşidi olan ve Sami Efendi'ye muhabbet besleyen Ahıskalı Ali Haydar Efendi (1870-1960), Sami Efendi kendisini ziyarete Çarşamba'ya geldiği zaman büyük bir sevinçle karşılar, oturacağı yeri düzeltir, hürmet eder ve muhabbet gösterirdi. Emin Saraç'ın kayınpederi ve aynı zamanda halifesi Ali Yekta Efendi'ye "Vefatımdan sonra evlatlarımı Sami Efendi'ye teslim edin!" diye söylemiş ve bunu başkalarına da vasiyet etmiştir.⁴⁴ Yine ricası ve vasiyeti üzerine, Ali Haydar Efendi vefat ettiğinde, cenaze namazını Sami Efendi kıldırılmıştır.⁴⁵

Meşhur tasavvuf hocalarından Mahir İz (1895-1974), saltanat devrinden beri pek çok sufi gördüğünü fakat Sami Efendi gibi bir zatı tanımadığını ifade etmiştir.⁴⁶ Gönenli Mehmet Efendi (1903-1991) "Onun Allah tarafından teyit edilen bir vazifesi vardır. Bütün kâfirler bir araya gelse ona hiçbir zarar veremezler.⁴⁷ Sami Efendi, bu ümmetin en büyüğüydü. Daha ne söylenirse boştur!"⁴⁸ diyerek Sami Efendi'nin manevî hakikatini dile getirmiştir. Necip Fazıl (1904-1983), onu gökten inmiş saf ve berrak bir yağmur damlasına, idofil pamuğa ve tüm yaralara iyi gelen bir merheme benzetir.⁴⁹ Onunla ilgili en

⁴⁰ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 106.

⁴¹ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 106.

⁴² Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 111.

⁴³ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 107.

⁴⁴ Emin Saraç, "Evlatlarımı Sami Efendi'ye Teslim Edin", *Altınoluk* (Erişim 11 Aralık 2023).

⁴⁵ Gökteş, *Mahmud Sami Efendi: Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 50.

⁴⁶ Tosun, *Altın Silsile*, 192.

⁴⁷ Mustafa Eriş, *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar-1* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 48.

⁴⁸ Hasan Kâmil Yılmaz, "Ramazanoğlu Mahmud Sami Efendi (ks)", *Altınoluk* (Erişim 26 Kasım 2023).

⁴⁹ Eriş, *Hatıralar-1*, 158.

güzel şahadet hiç şüphesiz efendisi Erbîlî'ye aittir. Sami Efendi vasıtasıyla Karaman'daki bir ihvanına gönderdiği mektubun altına "Hamil-i varak Sami Efendi evladımızın edebine melekler gıpta eder. Mahiyeti benden ziyadedir!"⁵⁰ ilâvesini yapmıştır.

1946 yılında mürşit aramaya çıkan Samsunlu üç genç, kendilerine yol göstermesi için tefsir sahibi Konyalı Vehbi Efendi'ye (1862-1949) uğradıkları zaman, Vehbi Efendi bu gençleri Adana'ya Sami Efendi'ye yönlendirmiştir.⁵¹ 70'li yıllarda Müslüman olmuş bir İtalyan, mürşit arayışı içindeyken, kendisinden daha önce İslam'a giren ve bir tarikatta da halife konumunda olan yaşlı bir İtalyan'dan şu tavsiyeyi almıştır: "Ben müzisyen olduğum için iş icabı bütün dünyayı dolaşıyorum. Şimdiye kadar belki yüzlerce şeyh gördüm. İstanbul'da da üç ay kaldım. Çok muhterem zatlar tanıdım. Bana sorarsan dünyada intisap edilecek mürşit İstanbul'da yaşayan Mahmud Sami Ramazanoğlu'dur."⁵²

Neticede; tasavvufun gâyesini "şariat erkânını tüm edepleriyle yaşamak, muhabbeti artırmaya çalışmak ve Allah'tan başka her şeyi gönülden çıkararak zikri-i dâimîye ulaşmak"⁵³ olarak tanımlayan ve tasavvufu kısaca "menşe-i âdâb-ı erkân-ı şariat, Allah'a fart-ı muhabbet ve terk-i dâvâ, terki terk ve terk-i niyet ve teslimiyet"⁵⁴ olarak tarif eden Sami Efendi'nin "şariat, sünnet, ilim, şöhrat, taassup ve keramet" kavramları üzerinden tasavvuf anlayışı hakkında şunları söylemek mümkündür:

2. 1. Şeriattan Taviz Vermeme

Tasavvuf tarihi boyunca sufilerin şariat konusunda çok hassas olduğu görülmektedir. Mesela; Abdurrahman Dârânî (ö. 830) kalbine gelen ilhamı iki adil şahide sunmadan asla kabul etmediğini söylemektedir ki bu şahitler Kur'an ve sünnettir.⁵⁵ Ebu Hafs Haddâd (ö. 874) amellerini ve hallerini her zaman Kur'an ve sünnetle ölçmeyen kişinin rical divanında yani Allah dostlarının yanında yerinin olmadığını söyler.⁵⁶ Mümşad Dîneverî (ö. 911) şariat kurallarının dışına çıkmamayı müritliğin adabından sayar.⁵⁷ İmâm-ı

⁵⁰ Gökteş, *Mahmud Sami Efendi: Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 170.

⁵¹ Fuat Akpınar, "Zor Zamanlar Geliyor, Musa Efendi'den Ayrılma!" (Görüşmecisi: Altınoluk, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Kasım 2022).

⁵² Abdurrahman İslam, "Allah'a Giden Yol Kapanmadı" (Görüşmecisi: Selma Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Nisan 2018).

⁵³ Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe-6* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2005), 12.

⁵⁴ Sâdik Dânâ, *Altınoluk Sohbetleri-1* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1991), 27.

⁵⁵ Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fi ilmi't-tasavvuf*, thk. Ma'ruf Mustafa Zerrîk (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1439/2018), 411.

⁵⁶ Kuşeyrî, *er-Risâle*, 406.

⁵⁷ Kuşeyrî, *er-Risâle*, 413.

Rabbânî (ö. 1624) “Tarikat ve şeriat birbirinin aynıdır. Onların arasında saç teli kadar bir ayrılık yoktur... Her ne ki şeriata muhaliftir kabul edilmemiştir. Bütün hakikatler eğer şeriat reddediyorsa zındıklıktır.”⁵⁸ diyerek şeriatsız tarikat fikrine şiddetle karşı çıkar.

Kur’ân-ı Kerîm şeriatını esas alan bir tasavvuf anlayışına sahip olan Sami Efendi de “Tasavvuf, menşe-i adab u erkân-ı şeriattır.”⁵⁹ sözüyle tasavvufu, şer’î kuralların kaynağı olarak tarif eder. Velayetin kemalini suret-i şeriatın bir neticesi olarak değerlendirir ve hatta nübüvvetin kemalini ve hakikati bile şeriatın bir semeresi olarak görür. Ona göre şeriat asıl ve bünyaddir ve hiçbir şekilde ondan istiğna hâsıl olamaz.⁶⁰ Farzları titizlikle eda etmeyen bir müridin, evrad u ezkârı ve nafil ibadetleri lüzumsuzdur.⁶¹ O, şeriat ve sünnete göre amel etmeyen birini arif olarak nitelendirmemiş ve onun sergilediği olağandışı halleri keramet olarak değil istidrac olarak değerlendirmiştir.⁶²

Şeriattan asla taviz vermeyen Sami Efendi, ömrünün sonuna kadar Allah’a, Allah’ın şiarına ve emirlerine büyük saygı göstermiş, Allah’ın emirlerini kendince tevil yoluna gitmemiştir. Allah’ın emirlerine tazimi saadet vesilesi kabul etmiş,⁶³ şer’î emirleri derin bir huşu ve büyük bir tazimle yerine getirmiştir. Kendisine “Sizin için en büyük tehlike nedir?” diye sorulunca “Bir an Allah’tan gafil olmaktır!”⁶⁴ cevabını vermiş ve sürekli bir ihlas şuurunda olduğu için, caiz olmasına rağmen, bağdaş dahi kurmayarak daima dizüstü oturmayı tercih etmiştir ki buna yolculuk yaptığı anlar da dâhildir.

Sami Efendi, fıkhen mahzurlu olmamasına rağmen çorapsız namaz kılmazdı. Mescid-i Haram’dayken gözünü Kâbe’den ayırmazdı. Ashab-ı Suffe’de, Hz. Peygamber’in huzurunda olma bilinci ile saatlerce dizüstü oturur ve kılı kıpırdamazdı.⁶⁵ Sohbetlerde Kur’an-ı Kerim’i okuyan kişiyi mutlaka yüksek bir yere oturtur, şayet hafızın oturacağı yüksek bir yer yoksa ve Sami Efendi de koltukta oturuyorsa hafızın seviyesine inip yere diz çökerdi.⁶⁶ İrtihaline yakın son rahatsızlık günlerinde bile, yemek için yataktan doğrulup oturunca

⁵⁸ Ahmet Fârukî es-Sirhindî, *Mektûbât*, Hz. Ârif Nevşâhî, Erkam Yayınları, İstanbul 2019, c. I (I), s. 134.

⁵⁹ Ramazanoğlu, *Musâhabe-6*, 12.

⁶⁰ Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe-1* (İstanbul: Erkam Yayınları, Tarihsiz), 90.

⁶¹ Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Bakara Sûresi Tefsiri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1985), 67.

⁶² Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 111.

⁶³ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 84.

⁶⁴ İlhan Armutçuoğlu, “İlhan Armutçuoğlu Hocaefendi ile - 3” (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Ekim 2017).

⁶⁵ Ali Kaplan, “Zikrullah Kalbin İlacıdır: Seher, Seher, Seher...” (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Ocak 2016).

⁶⁶ Ertaş, “Allah İçin İki Kişi Bir Araya Gelse, Üçüncülerini Mevlâ Gönderir” (Görüşme Nisan 2019).

arkasına koyulan yastığa dayanmamış “Ben kulum, kul gibi yerim!” demiştir.⁶⁷ Dolayısıyla hastalık hallerinde ve ömrünün son demlerinde dahi Allah’a karşı tazim hissini hiçbir zaman kaybetmemiştir. En yorgun oldukları yolculuklarında bile namazlarını huşû içinde ayakta eda etmiştir.⁶⁸ Bir yaz gün ihvaniyla beraber kıldığı teravîh namazında, cemaatin dizinden secdeye giderken fazla ses çıkınca rahatsız olmuş ve “Huzur ihlal ediliyor!”⁶⁹ diyerek ihvanını uyarmıştır. Oruçlarda ve namazlarda hiçbir ihmâl veya tembellik göstermemiştir.⁷⁰ Bedenen zayıf ve nahif olmasına rağmen ibadetlerine şevk ve huzur ile ara vermeden devam etmiştir.⁷¹

Allah’a karşı tazim hissinden dolayı her daim abdestli olmaya dikkat etmiş, dünyevî veya uhrevî yapacağı her işi abdestli yapmaya gayret etmiştir. Haccın en izdihamlı anlarında dahi namaz için abdest üstüne abdest almaktan üşenmemiştir.⁷² Çalıştığı işyerindeki muhasebe defterlerini abdestli yazar, yazma işi bitince yeniden abdest alıp Kuran-ı Kerim okurdu. Az sonra ezan okununca namaz için tekrar abdest alırdı.⁷³ Günün sonunda abdest alıp yatışı namazını kılar; biraz sonra istirahatete çekileceği zaman yeniden abdest alırdı.⁷⁴ Yani onun kulluk anlayışında bir abdestle pek çok ibadet yapma yoktur, her ibadet için özel abdest alma ve hazırlanma vardır.

Şeriatın en temel hususlarından olan helal kazanma, haram rızıktan uzak durma konusunda da çok titiz davranırdı. Amel-i salih işleyebilmenin şartını helal rızka bağlar, haram lokmanın kanı bulandırdığını ve azaları ifsat ettiğini söylerdi.⁷⁵ Kendisinden nasihat isteyen birine öncelikle mesleğini ve rızkını helalden kazanıp kazanmadığını sorardı.⁷⁶ Türkiye’yi temsilen Amerika’ya giden müridi Doktor Dursun Aksoy’a “Namazınıza ve gıdanıza dikkat ediniz!”⁷⁷ tavsiyesinde bulunmuştur.

Allah’ın bir emri olan kurban ibadetini büyük bir huzur ve huşu ile yerine getirir; kurban kesilip yüzölünceye kadar kurbanın karşısında edep, hürmet ve tazimle ayakta durur; kesim bitince iki rekât namaz kılar ve kurban ibadetini

⁶⁷ Akça - Yalçıntaş, “Kibâr-ı Evliyâ: Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu” (Görüşme Şubat 2010).

⁶⁸ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 108-109.

⁶⁹ Eriş, *Hatıralar-1*, 55.

⁷⁰ Zahide Topçu – Mehmet Topçu, *Sohbet-i Ârifân* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 124.

⁷¹ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 24.

⁷² Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 24.

⁷³ Yılmaz, “Ramazanoğlu Mahmud Sami Efendi (ks)”.

⁷⁴ M Hulusi Baybal, “Kalbini İhya Eden Ölmez”, *Altınoluk* (Erişim 20 Kasım 2023).

⁷⁵ Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe-4* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1985), 110.

⁷⁶ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 25.

⁷⁷ Eriş, *Hatıralar-2*, 167.

adabına uygun bir şekilde tamamlardı.⁷⁸ Yakın müritlerinin ifadesine göre ne kadar İslami adap varsa Sami Efendi'nin evinde yerine getirilirdi.⁷⁹

Şeriatın olmadığı yerde maneviyatın da olmayacağını söyleyen Sami Efendi, faizi hiçbir zaman caiz görmemiş ve bankalarla muamele yapmaktan imtina etmiştir. Konya'daki müritlerde ruhaniyetin ve gözyaşının azalmasından yakınan halifesi Dişçi Mehmet Efendi'ye bunun sebebi olarak artan banka sayısını⁸⁰ yani Müslümanlar arasında meşru kabul edilen faiz iptilasını göstermiştir.

Sami Efendi'nin üzerinde önemle durduğu diğer bir şer'î mesele de kadın erkek ihtilatıdır. Onun hayatı incelendiğinde, günümüzde İslâmî camiada bile artık önemsenmeyen kadın erkek ihtilatı hususunda çok hassas davrandığı görülmektedir. Hanımının zaruret olmadıkça hiç kimse ile muhatap olmasını istememiştir. Hatta bir müridine "Validenizi kardeşim yolda görse tanıyamaz!"⁸¹ demiştir. Adana'da pederine ait konakta geniş aile tarzında bir hayatı mahremiyetin ihlali olarak gördüğü için, konağın bahçesine kendisine ait özel bir ev yapılanaya kadar beş sene evlenmemiş ve Rabia Hanım'la nişanlı kalmıştır.⁸²

Sami Efendi altmışlı yıllarda perşembe günleri kurulan Erenköy pazarına bazen yanında bir refikiyle erkenden çıkar ve şeriat hassasiyetinden dolayı hanımını pazara çıkarmazdı. Hatta bir seferinde hanımı entarili kumaş istemiş, Sami Efendi de bir kumaş dükkânına girerek yanındaki Mehmet Topçu Bey'e "Aklınıza gelen ilk kumaşı söyleyiniz! Çünkü akla ilk gelen Rahmani sonra gelen şeytanidir!" diyerek kumaş seçirmiştir.⁸³

Bir Samsun ziyaretinde hanımların el öpüp dua almak isteğini reddetmiş "Dinimizde ve yolumuzda mahremi olmayan kadına el öptürülmez! Bizi görmek isteyen dışarı çıktığımızda uzaktan görebilir!"⁸⁴ demiştir. Dünürlerinin evindeyken bile hane hanımlarının sohbetine katılma isteğini kabul etmemiştir.⁸⁵ Bir gün de Medine'de kaldığı otelin önünde onun çıkışını bekleyen birkaç ihvanına beklememeleri için haber gönderir. Çünkü otelden hanımıyla çıkacaktır. İhvan olayın nezaketini kavrayamayıp hala beklemeye devam

⁷⁸ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 68.

⁷⁹ Sâdık Dâna, *Altınoluk Sohbetleri-5* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1997), 45.

⁸⁰ Kalemkar, "Azîmetle Amel -2", *Yenidünya* (Erişim 22 Ocak 2024).

⁸¹ Eriş, *Hatıralar-1*, 81.

⁸² Akça - Yalçıntaş, "Kibâr-ı Evliyâ: Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu" (Görüşme Şubat 2010).

⁸³ Eriş, *Hatıralar-2*, 183.

⁸⁴ Eriş, *Hatıralar-1*, 84.

⁸⁵ Eriş, *Hatıralar-1*, 88.

edince bu sefer kendisi çıkıp celalli bir şekilde “Aile var, şeriatı aykırıdır demedik mi?”⁸⁶ diyerek bekleyenleri dağıtır.

Musa Topbaş, evladı yaşında olduğu halde uzun bir süre yakın hizmetlerinde bulunmasına rağmen, Sami Efendi'nin hanımına doğrudan hitap etmemiştir.⁸⁷ “O kadar hizmetlerinde bulundum, Hacı Rabia Annemin sesini duymadım.” sözü de yine Musa Efendi'ye aittir.⁸⁸ Hatta Sami Efendi Medine'de irtihal ettiği zaman, Musa Efendi manevi evladı vasfıyla taziyeye gelmek istediğini haber verince Rabia Hanım “Sözü başımız üstüne. Lakin sesimi hiç kimseye duyurmadım!”⁸⁹ diyerek kabulden imtina etmiştir. Erenköy'de köşke gelen misafirlere ikram yapılacağı zaman, odanın kapısı tıklatılır, Sami Efendi kalker kapının arkasından ikramları alıp getirir. Hizmet eden müritler de Sami Efendi'den alıp misafirlere ikram ederler. Bu hal yıllarca böyle devam etmiş⁹⁰ ve köşkün hanımları gelen misafirlerle muhatap olmamıştır.

Sami Efendi, mürideleriyle görüşmemiş onların zikir dersini mahremleri üzerinden veya zevcesi Rabia Hanım vasıtasıyla tarif etmiştir.⁹¹ Doktorların bir ay ömür biçtiği İzmirli bir müridesine dua etmesi için eve davet edilince “Biz pir-i fani de olsak bir hanımın yüzüne bakamayız. Gıyaben dua ederiz.” demiş ve bir müddet sonra iyileşen o hanımefendi daha uzun yıllar yaşamıştır.⁹² Medine'ye hicret edeceği zaman, köşke kendisiyle helalleşmeye gelen amcasının seksen beş yaşındaki kerimesi ile yüz yüze gelmeden kapı arkasından vedalaşmıştır.⁹³

Neticede Sami Efendi, şeriatın emirlerini yerine getirme hususunda çok titiz davranmış, nehiyelerinden de azamî derecede sakınmıştır. Namazlarını günde beş vakit olarak kılmış, bunlara işrak, kuşluk, evvâbîn ve teheccüd gibi nafil namazları da eklemiş; orucunu tutmuş, zekâtını vermiş, kurbanını kesmiş; fırsat buldukça hacca ve umreye gitmiş; kadın erkek ihtilatına çok dikkat etmiş, mahremi olmayan kadınlarla görüşmemiş, kadınlara sohbet yapmamış, müridesi de olsa mahremi olmayan hiçbir kadına elini öptürmemiş, kadınlar için tesettürsüzlüğü hoş görmemiş; faize hiçbir şekilde cevaz vermemiştir. Böylece, sūfi olduğunu iddia eden ve “Benim kalbim temiz!” veya “Bana yakın geldi!” gibi safsataların ardına sığınıp şeriatın emir ve nehiyelerini kendine göre

⁸⁶ Eriş, *Hatıralar-1*, 86.

⁸⁷ Dâna, *Altınoluk Sohbetleri-5*, 45.

⁸⁸ Akça - Yalçıntaş, “Kibâr-ı Evliyâ: Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu” (Görüşme Şubat 2010).

⁸⁹ Zahide Topçu, *Hâtıralar* (İstanbul: Yüzakı Yayınları, 2015), 95.

⁹⁰ Mustafa Eliboyalı, “Merhum Mustafa Eliboyalı Ağabey'le” (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Haziran 2016).

⁹¹ Tosun, *Mahmud Sami Ramazanoğlu*, 30.

⁹² Cebecioğlu, *Allah Dostları-11: Dr. Dursun Aksoy*, 90.

⁹³ Tosun, *Mahmud Sami Ramazanoğlu*, 33-34.

yorumlayarak nefsinin her istediğini yapan güruhun aslında tasavvufla hiç alakasının olmadığını da yaşantısıyla herkese göstermiştir.

2. 2. Sünnetten Ayrılmama

Şer'i ahkâma riayetden sonra sufilerin üzerinde durduğu en mühim konu Allah Resûlü'nün sünnetine ittiba meselesidir. Meşhur sufilerden Ebu Nasr Serrâc (ö. 988) sünnete uymayan kimsenin Kur'an-ı Kerim'e muhalefet etmiş olacağını söyler.⁹⁴ Ebu'l-Havârî (ö. 844) Hz. Peygamber'in sünnetine uyulmadan yapılan ameli bâtil sayar.⁹⁵ Bu bakımdan Sami Efendi'nin tasavvuf anlayışının ikinci temel prensibi sünnet-i seniyyeye ittibadır. Ona göre Allah'ın zâtî muhabbetine ulaşabilmek, Peygamber'e uymakla mümkündür. O, bu sözüne "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın!"⁹⁶ ayetini delil gösterir.⁹⁷ "Kim Resûl'e itaat ederse muhakkak Allah'a itaat etmiş olur!"⁹⁸ ayetine işaret ederek "Allah, Resûl'e itaati kendi itaatının aynı kıldı. Bu iki itaati birbirinden ayrı görmemek lazım!"⁹⁹ buyurmuştur. Müritlerinin Peygamber'e olan muhabbetini artırmak ve ittibainı kolaylaştırmak için de hadis-i şeriflerden 500 tanesini seçerek şerh etmiştir.¹⁰⁰

Musa Topbaş'ın ifadesine göre Sami Efendi, Allah Resûlü'nün siretine tamamen uygun bir hayat yaşamıştır. O; yeme içmede, giyim kuşamda, seferde hazerde, adabımuâşeretle ve ahkâm-ı ibadette Allah Resûlü'nü derin bir aşk ve muhabbetle takip etmiş ve salât ü selâma çokça devam etmiştir.¹⁰¹ Müritlerinden biri "Bir nehrin yanında abdest alsanız bile suyu israf etmeyin." hadisini, Sami Efendi'nin abdest almasını görmeden anlayamadığını söylemiştir.¹⁰² Ayrıca onun irşat görevine ilk önce Adana'nın Karaisalı ilçesinden başlaması da yine sünnet-i seniyye ile alakalıdır. Çünkü pederi Mücteba Efendi adı geçen ilçenin Kekoç köyündendir. Böylece irşada başlarken Peygamber'in vahye dayalı bir sünnetini uygulamıştır.¹⁰³

Sami Efendi, sünnete uygun olarak yer sofrasına diz üstü oturur ve bir yere yaslanmazdı. Yemeye tuzla başlayıp tuzla bitirirdi.¹⁰⁴ Evin kapısından sol ayakla

⁹⁴ Serrâc et-Tûsî, *el-Lüma' fi târihi't-tasavvufi'l-İslâmiyyi*, thk. Abdulhalîm Mahmûd – Tâhâ Abdülbâkî Sürûr (Bağdâd: Dârü'l-Kütübi'l-Hadîse, 1380/1960), 132.

⁹⁵ Kuşeyrî, *er-Risâle*, 410.

⁹⁶ Âl-i İmrân, 3/31.

⁹⁷ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 85.

⁹⁸ en-Nisâ, 4/80.

⁹⁹ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 84.

¹⁰⁰ Bk. Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe-5* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1984).

¹⁰¹ Sâdık Dâna, "Mahmud Sami Ramazanoğlu", *Altınoluk* (Erişim 30 Mart 2024).

¹⁰² Ahmet Perek, "Rehbersiz Yola Gidilmez" (Görüşmecî: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Haziran 2018).

¹⁰³ İbrahim Es, "Seher Dualarında Allah Dostları", *Altınoluk* (Erişim 20 Aralık 2023).

¹⁰⁴ Topbaş, *Altın Silsile*, 522.

çıkan birini hemen “Sağdan, sağdan!”¹⁰⁵ diye ikaz ederdi. Çünkü manevî terakkinin birçoklarının zannettiği gibi fazla ibadetle değil şeriata itaatle ve sünnet-i seniyyeye uymakla gerçekleşeceğini¹⁰⁶ bizatihi yaşayarak tecrübe etmişti. O “Eğer bütün halleri ve vecdleri bize verseler fakat bizim hakikatimizi ehl-i sünnet ve'l-cemaat itikadıyla müzeyyen kılmasalar bu hali harablıktan gayrı bir şey bilmem!”¹⁰⁷ anlayışı içindeydi. Ona göre nübüvvet hitam bulmuş, vahiy münkati olmuş, din kemale ermiş ve nimet tamam olmuşken kendi hâb u hayalleriyle ve batıl itikatlarıyla bu din-i mübini tebdile ve tahvile kalkmak büyük bir küstahlık ve şeytani bir yoldur.¹⁰⁸ Bir kimse irşat ile meşgul olduğu halde onun ameli sünnet-i seniyyeye uygun değilse bırakın ona tabi olmayı onun ikamet ettiği şehirden bile hicret etmek gerekir ki zamanla o şahsın muhabbeti kalbe yerleşmesin!¹⁰⁹

Sami Efendi'de Allah Resûlü'ne muhabbet gayet şiddetlidir. Yakınlarının Eyüp Sultan'dan mezar yeri alma teklifini “Bize bıraksalar Cennetü'l-Bâkî'yi isteriz.” diyerek geri çevirmiştir. Onun, umreye veya hacca gidenlere bakıp yanındakilere söylediği “Dikkat ederseniz bu beldelere gelenler hep aynı kimseler. Çünkü buraya bir gelen bir daha gelmeden yapamaz!”¹¹⁰ sözü muhabbetinin işaretidir. Bu muhabbete binaen tamir için Kubbe-i Hadra'ya çıkan damadı Ömer Kirazoğlu'nun tozlu çoraplarını hatıra olarak saklamış,¹¹¹ Mescid-i Nebevî'de hizmet eden ve pek çoğu da ümmî olan hizmetkârların ellerini öpme nezaketi göstermiştir. Onlar da Sami Efendi'nin bu halinden etkilendikleri için haccin en kalabalık olduğu demlerde bile Sami Efendi ve refikleri için Ashab-ı Suffe'den yer ayırmışlardır.¹¹² Ashab-ı Suffe'de otururken elini öpmeye davrananlara “Burada tazim Resûlullah'adır.” deyip izin vermemiştir.¹¹³

Allah Resûlü'nün hatırasını binaen 80 yaşını geçkin olduğu halde Hira Dağı'na büyük bir aşkla tırmanmış ve refikleri daha genç olmalarına rağmen yolda kendisine zor yetiştir.¹¹⁴ Medine'de yaşadığı süre boyunca - ki Türkiye'de olduğu gibi - hiç ayaklarını uzatmamış ve hep kıvrılarak yatmıştır.¹¹⁵ Muharrem

¹⁰⁵ Eriş, *Hatıralar-1*, 92.

¹⁰⁶ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 18.

¹⁰⁷ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 89.

¹⁰⁸ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 89.

¹⁰⁹ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 111.

¹¹⁰ Topbaş, *Altın Silsile*, 543.

¹¹¹ Perek, “Rehbersiz Yola Gidilmez” (Görüşme Haziran 2018).

¹¹² Topbaş, *Altın Silsile*, 522.

¹¹³ Ertaş, “Allah İçin İki Kişi Bir Araya Gelse, Üçüncülerini Mevlâ Gönderir” (Görüşme Nisan 2019).

¹¹⁴ Mustafa Eriş, *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar-3* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2022), 70.

¹¹⁵ Akça - Yalçıntaş, “Kibâr-ı Evliyâ: Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu” (Görüşme Şubat 2010).

ayında kanasıya su içmemesi¹¹⁶ de onun ehl-i beyte olan muhabbetiyle alakalıdır.

Neticede; sohbetlerine bazen tanımadığı kişilerin gelmesinden endişe eden Kayseri halifesi Şaban Efendi'yi "Biz Allah'ın kitabından ve sünnetten bahsediyoruz. Telaşa gerek yok!"¹¹⁷ diyerek rahatlatan Sami Efendi, Kur'ân-ı Kerim şeriatını ve Hz. Muhammed'in sünnetini tatbik konusunda tavizsiz bir tasavvuf anlayışına sahiptir.

2. 3. İlmî Önemseme

Sami Efendi, ilmi önemseyen ve âlime değer veren bir tasavvuf anlayışına sahiptir. O "*Âdem'e bütün isimleri öğretti.*"¹¹⁸ ayetini ilmin bütün faziletlerden daha üstün olduğuna işaret saymış ve "Eğer ilimden başka şeref olsaydı Allah Âdem'in faziletini onunla ispat ederdi."¹¹⁹ demiştir. Yine "*Rabbim, ilmimi artır!*"¹²⁰ ayetini kast ederek "Allah, Habibine ilimde ziyade talebini emir buyurmuştur. Fakat başka hiçbir şey için ziyade talebini emretmemiştir."¹²¹ diyerek ilmin önemine işaret etmiştir.

Sami Efendi'nin hem kesbî hem de vehbî ilme sahip olduğu anlaşılmaktadır. O kesbî ilmi önemsemiş ve dini ilimlerde derinleşmeye gayret etmiştir. Babası Mücteba Efendi gibi kuvvetli bir hafızaya sahiptir. İlk, orta ve lise tahsilini yüksek derecelerle Adana'da tamamlamış, yüksek tahsil için İstanbul'a gelip Dârülfünuna kaydolmuştur. Hukuk mektebini birincilikle bitiren Sami Efendi'nin notları hep 10'dur. Onun bu gayretine hayran olan hocaları en yüksek notu verdikten sonra bir de yanına yıldız koyarak onu taltif etmiştir.¹²²

Sami Efendi, sufi kimliği ile ön plana çıkmış olsa da aslında büyük bir İslam hukukçusu yani fıkıh âlimidir. Pezdevi'nin *Usûl*'ünü ezberden okuyacak kadar bu ilme aşinadır.¹²³ Ayrıca tefsir ve hadis alanında da çok geniş ilmi vardır.¹²⁴ Şam'da Suriye ulemasına *Rûhu'l-Beyân*'dan Arapça sohbet yapacak kadar Doğu diline hâkimken aynı zamanda, ihtida ettikten sonra manevi bir arayış için İstanbul'a gelip kendisine mürit olmak isteyen bir İtalyan'a Nakşebendî yolunun inceliklerini Fransız lisanıyla anlatacak kadar da Batı diline hâkim

¹¹⁶ Topçu, *Hâtıralar*, 80.

¹¹⁷ Eriş, *Hatıralar-3*, 149.

¹¹⁸ el-Bakara, 2/31.

¹¹⁹ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 52.

¹²⁰ et-Tâhâ, 20/114.

¹²¹ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 54.

¹²² Ali Hüsrevoğlu, "Ramazanoğlu Mahmud Samî (k.s.)", *Altınoluk* (Erişim 14 Aralık 2023).

¹²³ Es, "Denge Ümmeti Örneği Olarak Sami Efendi".

¹²⁴ Eriş, *Hatıralar-2*, 185.

entelektüel bir şeyhtir. Arapça, Farsça ve Fransızca'yı mükemmel bir şekilde bilmektedir.¹²⁵

Sami Efendi'nin Şam ulemasıyla da arası iyidir. Hacca kara yoluyla giderken Şam'a uğrar ve birkaç gün kalırdı. Onun gelişi şerefine içlerinde Şeyh Mekkî Kettânî, Abdulvehhâb Salâhî, Said Burhânî, Hasan Habennekî, Şeyh İzzet ve Şeyh Abdurrahman Meczûb gibi âlim ve sufi şahsiyetlerin bulunduğu meclisler kurulur ve ziyafetler verilirdi. Sami Efendi, Şam'da kaldığı müddetçe riyasetini üstlendiği bu meclislerde, onlara ağır ağır konuşarak Arapça sohbetler yapardı. Hatta bu meclislerde ulemanın suallerine, onların kalplerini tatmin edecek cevaplar verirdi.¹²⁶

Sami Efendi'nin bu kesbi ilmin yanında vehbî bir ilme de sahip olduğu söylenebilir. Bursa'da oldukları zaman Çekirge'deki evlerinin ovaya nazır balkonunda refiklerine yeryüzünden, semadan, güneşten, yıldızlardan ve bunların yaratılış sebeplerinden bahsederken hikmetli ve rumuzlu, bazen açık bazen kapalı bilgiler vermiştir. Bu anlara şahit olan Musa Efendi, mürsidinin verdiği bu malumatın bir kısmını anladığını bir kısmının ise sırrını çözemediğini ifade etmektedir.¹²⁷ Yine bir gün birkaç müridi ile birlikte Kandilli Rasathanesine gider. Misafirlerine yıldızlar hakkında izahat veren alanında uzman memur, Zühal yıldızını da göstermek ister. Fakat bir türlü bulup gösteremez. Sami Efendi yıldızın koordinatlarını söyleyince yıldız karşılarında belirir.¹²⁸ Hâlbuki bilindiği kadarıyla Sami Efendi'nin astronomi tahsili yoktur.

Tüm bu ilmi derinliğine rağmen Sami Efendi, bir âlimin önünde öğrenci gibi diz çökmekten çekinmemiş ve her daim öğrenmeye açık ve hevesli bir sufi portresi çizmiştir. Meselâ; Şam'da ikamet ettiği yıllarda Osman Şevket Yardımedici'nin hocası Hacı Nuh Efendi'yi ziyarete gider ve dersine katılır. Nuh Efendi'nin Şevket Hoca'ya okuttuğu dersten memnun kalır, okutulan kitaptan temin eder ve onlarla beraber bir talebe edasıyla derse katılmaya başlar.¹²⁹

Sami Efendi, ilme değer verdiği için ilim vasıtalarına da değer vermiştir.¹³⁰ Yazılarını genellikle kurşun kalemle yazdığından kalemi açtığı zaman parçalarını yere atmamış, bir kâğıda güzelce toplayıp ve ayak değmedik bir yere

¹²⁵ Eriş, *Hatıralar-1*, 142.

¹²⁶ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 87-88.

¹²⁷ Sâdik Dâna, *Altınoluk Sohbetleri-4* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1994), 22.

¹²⁸ Musa Topbaş, "Hacı Musa Topbaş Efendi ile Sohbetler" (Görüşmecisi: Altınoluk), *Allah Dostunun Dünyasından* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2012), 159.

¹²⁹ Eriş, *Hatıralar-2*, 105.

¹³⁰ Eriş, *Hatıralar-1*, 144.

birakmıştır. Bir yazıyı sildiği zaman, silgi kırıntılarını da sağa sola dağıtmamış, uygun bir yere toplamıştır.¹³¹

Yeni intisap eden bir müridinin Kur'an-ı Kerim okumayı bilmediğini öğrenince “Evladım, Kur'an'ın nurlandırmadığı kalbi hiçbir şey nurlandıramaz!” diyerek onu Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmeye yönlendirmiştir.¹³² Kendisine tabi olmak isteyen birinin temel dini ilimler noktasında zayıf olduğunu görünce “Bu tarikattan önce farz olan bir ilim vardır. Onu öğrenmekle işe başlayalım. Bir ilmihal olarak okuyunuz.” diyerek, ehem mühim hususuna dikkat çemiştir.¹³³

Kitaplarının Latin harfleriyle basılmasını teklif eden yakınlarına “Fakir Türkçeden başka üç lisan biliyorum. Bazı önemli eserleri takip edebilmek için bu yaşımda Urduca öğreniyorum. Bizim eserlerimizden istifade etmek isteyenler bir zahmet Osmanlı Türkçesi'ni öğrensinler.”¹³⁴ diyerek onları ilme teşvik etmiştir.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki Sami Efendi, ya dünyaya ya ahirete veya her ikisine birden faydası olan ilme değer vermiş, faydasız addettiği ilme değer vermemiştir. Mesela; ona göre felsefe bunlardan biridir. O, peygamberlere tabi olmayan ve kendi vehm u hayalinin ve galat keşfinin peşinden koşan filozofları tenkit etmiştir. Onların “hükemâ” sıfatıyla vasıflandırılmasını yanlış bularak “Felâsife, ilm-i mâlâyâ'ni dairesine dâhildir. Bâkî olan ahirete faydası yoktur!”¹³⁵ demiştir. Meşhur Filozof Eflatun'u nebilerle ilgili bazı ifadelerinden dolayı “Eflatun-ı Mecnûn”¹³⁶ olarak nitelendirmiştir.

2. 4. Şöhretten Uzak Durma

Sami Efendi, Abdülhâlik Gucdüvânî'nin (ö. 1179 veya 1220) manevi evladı Evliya-yı Kebir'in şahsında tüm müritlerine bir nasihat olarak söylediği “Şöhret talep etme ki onda (maddi ve manevi) afet vardır!”¹³⁷ sözünün manasını tam anlamıyla idrak ettiği için, şöhretin getirdiği afetlerden kendini korumayı bilmiş,¹³⁸ şöhretten ve gösteriştan uzak duran bir tasavvuf anlayışına sahip olmuştur. Hatta şöhretten uzak durduğu ve bilinmemeyi daha çok arzu ettiği için olsa gerek görsel arşivde kayıtlı birkaç tanesi dışında fotoğrafı yoktur.

¹³¹ M Hulusi Baybal, “Kalbini İhya Eden Ölmez”.

¹³² Eriş, *Hatıralar-3*, 76.

¹³³ Mustafa Eriş, *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar-4* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 114.

¹³⁴ Eriş, *Hatıralar-2*, 190.

¹³⁵ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 126.

¹³⁶ Ramazanoğlu, *Musâhabe-1*, 129.

¹³⁷ Fahreddin Ali Safî, *Reşehât-ı 'Aynü'l-Hayât* (Leknev: Matbaa-i Münşi Naval Kişor, 1315/1897), 20.

¹³⁸ Sert, *İrfan Sohbetleri*, 357.

Sevenleri onun hayatında şu üç şeyden içtinap ettiği için kendisine asla bir leke sürülemediğini belirtirler ki bunlar “para, kadın ve şöhret”tir.¹³⁹ Gösterişten uzak ve sade bir tasavvuf hayatı yaşayan Sami Efendi hiçlik makamındadır. Mahviyet sahibi olduğu için kendisine karşı yapılan aşırı tazimi yersiz bulurdu. Kendisine gösterilen hürmette aşırı gidildiği zaman üzülerek kendisinin aciz bir kul olduğunu söylerdi.¹⁴⁰ Aşırı muhabbetten dolayı biri kendisini övdüğü zaman “Biiznillâh!”¹⁴¹ diyerek muhabbetine kibarca Allah’ı hatırlatırdı. Şeyh sıfatıyla anılmaktan rahatsız olur ve kendisine böyle hitap edenlere mahviyet içerisinde “Biz de Allah’ın herhangi bir kuluyuz!”¹⁴² derdi. Camide veya başka bir mekânda kendisine tazim için ayağa kalkınmasından hoşlanmazdı. Kendisine gösterilen teveccühten rahatsız olduğu için Medine hicretinden önce bir müddet Zihni Paşa Cami’ne çıkamamıştır.¹⁴³ Tahtakale’de çalıştığı yıllarda da kendisine tanıyanların aşırı iltifatı dolayısıyla bir süre Rüstempaşa ve Marpuççular camilerine çıkamamış ve namazlarını yazıhane kılmak zorunda kalmıştır.¹⁴⁴

Müritlerinden biri onun memnun olacağını düşünerek evine ikram olarak gümüş bir tepsi içinde börek gönderince, o bundan hiç memnun olmamış böreği gümüş tepsisiyle beraber, kapısına gelen bir muhtaca vermiştir.¹⁴⁵ Müritlerinden muhaddis Bekir Haki Efendi’yi ziyarete gittiği bir bayram günü, Haki Efendi, Sami Efendi’nin ayaklarına kapanıp öpmeye çalışınca, onun bu tavrından rahatsız olmuş ve biraz da celallenmiştir. Haki Efendi de bir nezri sebebiyle böyle davrandığını belirterek af dilemiştir.¹⁴⁶ Bir gün Erenköy’de sohbetten sonra eve dönerken damadına “Evladım, sohbet yapıyoruz ama ihvanı acaba faydalı olabiliyor muyuz?”¹⁴⁷ diyerek endişesini dile getirmiştir. Ahir ömründe kendisini Medine’de ziyarete gelenleri görünce büyük bir mahcubiyet içerisinde ellerini yüzüne kapatıp “Ya Rabbi, ben kullarını bana çağırılmıyorum. Onlar fakire hüsnü zanda bulunup geliyorlar. Beni affet!” diyerek hiçliğini dile getirmiştir.¹⁴⁸

Sami Efendi’ye yeni intisap ettiği yıllarda, aşk ve muhabbetinden dolayı, Maraş’ta gözüne kestirdiği herkesi mürşidine tabi olmaya davet eden Mızrakçı

¹³⁹ Sert, *İrfan Sohbetleri*, 355.

¹⁴⁰ Dâna, *Sultânü'l-Ârifin*, 39.

¹⁴¹ Topbaş, *Altın Silsile*, 523.

¹⁴² Eriş, *Hatıralar-2*, 133.

¹⁴³ Eriş, *Hatıralar-2*, 142.

¹⁴⁴ Yılmaz, “Ramazanoğlu Mahmud Sami Efendi (ks)”.

¹⁴⁵ İbrahim Turan, “İşte Aile Reisi Böyle Davranmalı” (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Ocak 2019).

¹⁴⁶ Cebecioğlu, *Allah Dostları-11: Dr. Dursun Aksoy*, 37.

¹⁴⁷ Eriş, *Hatıralar-2*, 170.

¹⁴⁸ Eriş, *Hatıralar-2*, 132.

Mehmet isimli müridini “Biz, sizi Maraş’a tellal tayin etmedik!” diyerek bu tavrından vazgeçmesi için ikaz etmiştir.¹⁴⁹ Bir müridi de biraz zorlamayla arkadaşlarından birini tutup Sami Efendi’ye getirince, müridine bu yaptığının gereksiz olduğunu anlaması ve intisabın bir nasip meselesi olduğunu idrak etmesi için miknatisi misal göstermiştir. Nasıl ki miknatis kendine demiri çekiyor taş ve tahtayı çekmiyorsa mürşitler de böyledir. Herkesi kabul edememektedir.¹⁵⁰

Mekke’de Kâbe’yi seyrederken gönlünden tavaf yapanların hepsinin Sami Efendi’ye mürit olmasını isteyen Çiçekçi İbrahim Efendi’ye de “Mekke’nin dağlarında pek çok taş var ama bunların hepsini getirip Kâbe’ye koymuyorlar.”¹⁵¹ diyerek yola nasibi olanın intisap edebileceğini somut bir misalle izah etmiştir.

Sami Efendi “Herkesin bana gelsin ve müridim olsun! Böylece şöhretim artsın!” anlayışıyla hareket etmemiş, şöhrete değil şahsiyete değer vermiştir. Hatta halk arasında meşhur kimseler kendisini ziyarete geldiği zaman geleni, kalbî durumuna göre, bazen kapıda bekletmiş ve gereğinden fazla ilgilenmemiştir.¹⁵²

Sami Efendi’nin şöhret ve gösteriştan uzak durması mahviyet sahibi olmasıyla alakalı olmalıdır. Onun karakterinin en belirgin vasfı da mahviyet sahibi olmasıdır. “Mahviyeti benden ziyadedir!”¹⁵³ ifadesi mürşidi Erbilî’ye aittir. Bu mahviyeti sebebiyledir ki icazeti açık bir şekilde *Mektûbât*’ta ye aldığı halde, mürşidinin vefatının üzerinden 10 sene geçtiği halde “Ben, mürşidim!” deyip ortaya çıkmamış ve kendisini bu hususta teşvik eden Erbilî’nin Karaman halifesi Osman Gülyüz’e “Herkes fakire bağlanmalarını nasıl söyleyeyim Osman Efendi?” diye cevap vermiştir.¹⁵⁴ Yine bu mahviyeti sebebiyle mürşitlik taslayan bir adam Sami Efendi’ye haber gönderip kendisine mürit olmasını isteyebilmiştir.¹⁵⁵

Bir gün sevenlerinden biri defterine “Nakşbendî meşâyihından Mahmut Sami Ramazanoğlu” diye ismini kaydetmek isteyince Sami Efendi “Olamadık ki...” deyip “Derviş Sami diye kaydedersiniz!” buyurmuştur.¹⁵⁶ Kendisi dört mezhep fikhına aşına olduğu halde Arafat’ta, hacla ilgili kendisine sorulan bir

¹⁴⁹ Cemal Nar, “Tayinsiz Dellal”, *Altınoluk* (Erişim 14 Aralık 2023).

¹⁵⁰ Eriş, *Hatıralar-3*, 29.

¹⁵¹ Eriş, *Hatıralar-3*, 90.

¹⁵² Topbaş, “Hacı Musa Topbaş Efendi ile Sohbetler”, 169.

¹⁵³ Eriş, *Hatıralar-1*, 99.

¹⁵⁴ Muammer Tan, “Muammer Tan Hoca ile – 2” (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Şubat 2020).

¹⁵⁵ Sami Efendi’nin bu talebe mukabelesi sadece “Manevi bir işaret alırsak gelip size intisap ederiz.” sözü olmuştur. bk. Tosun, *Mahmud Sami Ramazanoğlu*, 25.

¹⁵⁶ Eriş, *Hatıralar-3*, 13.

meselenin halli için Emin Saraç hocaya başvurmuş, sonra da “Elhamdülillah, müşkülümüzü hallettiniz.” deyip teşekkür etmiştir.¹⁵⁷

Kendisinden zikir dersi alan birine mahviyetinden dolayı rabıtayı kendisi tarif etmez, onu halifelerinden birine yönlendirirdi.¹⁵⁸ İman ile ahirete geçebilmek için müritlerinden dua isteyecek kadar mahviyet sahibiydi.¹⁵⁹ Ahıskalı Ali Haydar Efendi'nin “Sami Efendi, gizle bakalım kendini gizle. Zahirde kendi halinde biri gibisin ama...”¹⁶⁰ şeklindeki sözleri de Sami Efendi'nin mahviyetine bir delildir. 1958 yılında bir Anadolu seyahatinde Karaman Araboğlu Camii'nde Cuma namazı kılar. Halk namazdan sonra kendisini görebilmek için bahçede büyük bir teveccühle onun çıkmasını beklediği zaman, maneviyatına zarar gelecek endişesiyle, insanlar dağılana kadar camiden çıkmamıştır.¹⁶¹ Sami Efendi, Abdülkadir Geylanî'nin menâkıbını okurken müritlerinden biri aşka gelip “Siz zamanın Geylanisi değil misiniz?” deyince Sami Efendi gurur duymak bir tarafa sohbeti yarıda bırakarak mahviyetinden kitabı yüzüne kapatmış ve hafızlardan birine aşır okutarak mevzuyla değiştirmiştir.¹⁶²

Neticede Sami Efendi içtimai hayatta günlük yaşantısını sürdürürken girip çıktığı mekânlarda ve bulunduğu tüm ortamlarda muhatap olduğu insanlara “Ben binlerce müridi olan bir müşşidim!” vurgusu yapmadan hareket ederek şöhretten uzak durmuştur.

2. 5. Taassuba Kapılmama

Sami Efendi'nin tasavvuf anlayışının temel dinamiklerinden biri de her konuda taassuptan uzak durması ve orta yolu tercih etmesidir. Bu anlayış aslında ayet-i kerimede *أمة وسطا*¹⁶³ ifadesiyle örtüşen bir tasavvuf anlayışıdır.

Sami Efendi, ifrat ve tefritten çok sakınmış ve her hususta orta hali yani itidali tercih etmiştir.¹⁶⁴ Onun beşerî münasebetleri, ibadetleri, dünya işleri ve ahiret işleri hep bir denge üzerinde devam etmiştir.¹⁶⁵ Mesela; sünnete uygun olarak yer sofrasında yemeyi tercih etmiş ama masa hazırlanmışsa ona da itiraz etmemiştir.¹⁶⁶ Kalabalık ortamlarda yemekten önce ve sonra ellerini yıkarken başkasını bekletmemek için acele etmiş fakat yalnızken acele etmeden daha

¹⁵⁷ Saraç, “Evlatlarımı Sami Efendi'ye Teslim Edin”.

¹⁵⁸ Eriş, *Hatıralar-3*, 36.

¹⁵⁹ Eriş, *Hatıralar-4*, 34.

¹⁶⁰ Topbaş, “Hacı Musa Topbaş Efendi ile Sohbetler”, 57.

¹⁶¹ Kamer, “Mustafa Kamer Ağabey ile Vefatından Önce -1- Teheccüd Gecenin Anasıdır” (Görüşme Nisan 2016).

¹⁶² Topçu, *Hâtıralar*, 12.

¹⁶³ el-Bakara, 2/143.

¹⁶⁴ Sâdık Dâna, “Gönül Almak”, *Altınoluk* (22 Kasım 2023).

¹⁶⁵ Topçu – Topçu, *Sohbet-i Ârifân*, 13.

¹⁶⁶ Topbaş, *Altın Silsile*, 523.

itinalı ve özenli yıkamıştır. Bekleyen biri varsa namazlarını kısa surelerle kılmış yalnız olduklarında daha uzun sureler okumuştur.¹⁶⁷ Bir müridi, Âyetü'l-Kürsî'nin muhafaza için altı cihete doğru okunup üflenmesiyle alakalı bir rivayetin sahihliğini sorunca Sami Efendi "Allah yönden münezzehtir! Mühim olan kalp huzuruyla okumaktır!"¹⁶⁸ buyurarak sayıdan ve şekilden ziyade kalp uyanıklığına dikkat çekmiştir. Şeriat konusunda o kadar titizlik göstermesine rağmen, müritlerinden birinin, dükkanına gelen dekolte kıyafetli bir kadınla ilgilenmediğini görünce bu halden hoşnut olmamış "Müşteride Allah hatırı vardır. İyi muamele etmek lazım!"¹⁶⁹ diyerek müridini ikaz etmiştir. Ankara'nın meşhur vaizlerinden olan Rıza Çöllüoğlu'na daima hakkı söylemesini fakat insanların kabule yanaşmalarını kolaylaştırmak için yumuşatarak söylemesini tavsiye etmiştir.¹⁷⁰ Uzun bir süre eserlerinin Latin harfleri ile basılmasına müsaade etmemesine rağmen bir müddet sonra zamanın değişen şartlarına uymuş ve sevenlerinin ricasını kırmayarak Latin harfleriyle neşrine izin vermiştir.¹⁷¹ Böylelikle, bu konudaki ısrarını taassup boyutuna taşımamıştır.

Sami Efendi, dünya malı konusunda da ifrat ve tefrite kaçmadan orta yolu bulan bir tasavvuf anlayışına sahip olmuştur. Onun tasavvuf anlayışında dünya işlerinden tamamen el etek çekmek ve başkalarına el açmak yoktur. O müritlerini daima hem dünya için hem de ahiret için çalışmaya teşvik etmiştir. O gönül rahatlığıyla ticaret ehli bir müridine "Kazandıklarımızla tasarrufta bulunalım ve altın alalım."¹⁷² diyebilmiştir. Ona göre İslam dünyasındaki iktisadi ve mali buhranın temelinde, kanaat meselesinin Hicrî 6. asırdan sonra Müslümanlar tarafından yanlış algılanması etkili olmuştur. Çünkü onlar kanaati işi gücü bırakıp dünya malından tamamen yüz çevirmek olarak algılamışlardır. Hâlbuki kanaat; çalışıp elde edilene razı olmak ama ele geçmeye de hayıflanmamak ve çok kazanmak için haram yollara başvurmamaktır.¹⁷³

Sami Efendi, müritlerini dünya için çalışmaya teşvik ederken hırsın tehlikeleri konusunda uyarmayı da ihmal etmemiştir. Onların hırslı bir nefisle değil mütevekkil bir kalp ile dünya işine sarılmalarını istemiştir. Mesela; fabrikatör bir müridi, işlerini genişletmek ve fabrikasını ikiye çıkarmak istediğini belirtince

¹⁶⁷ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 70.

¹⁶⁸ Eriş, *Hatıralar-1*, 54.

¹⁶⁹ Eriş, *Hatıralar-1*, 113.

¹⁷⁰ Göktaş, *Mahmud Sami Efendi: Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 174.

¹⁷¹ Eriş, *Hatıralar-2*, 190.

¹⁷² Ahmet Perek, "Zevcene Rifk ile Muamele Et" (Görüşmecî: Selman Tan, görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Temmuz 2018).

¹⁷³ Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe-2* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1985), 141.

Sami Efendi “Evladım, rızık değişmez! Büyük işin yorgunluğu da büyük olur!”¹⁷⁴ diyerek onu bu konuda teşvik etmemiştir.

Sami Efendi, nafile ibadetler hususunda da orta yolu tercih etmiştir. Peygamberimizin bazen iki bazen de altı rekât kıldığı evvâbin namazını, müritlerine iki rekât olarak talim etmiştir.¹⁷⁵ İbadette azlık veya çokluk üzerinde değil huşû üzerinde durmuştur. Her gelen misafire ikram ettiği için, eyyâm-ı biyd hariç nafile oruç tutmaya pek fırsatı olmamıştır. Ama yemeği çok ölçülü yediği için sürekli oruç halinde bir ömür geçirmiştir.¹⁷⁶

Sami Efendi'nin taassuptan uzak duran ve orta yolu tutan bu tasavvuf anlayışı işçisinden çiftçisine, memurundan âmirine, âliminden tüccarına, bürokratından sporcusuna kadar pek çok farklı meslek erbabının kendisine tabi olmasını kolaylaştırmıştır. NATO bünyesinde görev yapan bir pilot¹⁷⁷ da kendisine rahatlıkla intisap edebildiği gibi Toros yaylalarında hayvanlarını otlatan bir çoban da Sami Efendi'ye mürit olabilmıştır.

Sami Efendi'nin bir grup müridi, mürşitlerine daha yakın olabilmek ve onun sohbetlerinden daha çok istifade edebilmek maksadıyla Anadolu'dan kalkıp İstanbul'a gelirler ve Erenköy'e yerleşirler. Kendilerine sadece manevi yola vermeyi amaçlayan müritler, dünyevi bir meşgale sahibi olmadıkları ve bu yüzden başkalarına yük oldukları için bir müddet sonra dedikodu başlamış¹⁷⁸ ve başlangıçta ihlasla yola çıkan bu müritler vusule giden yolda usulü terk ettikleri için neticede hüsrana uğrayıp memleketlerine dönmek zorunda kalmışlardır. Çünkü Nakşbendî yolunda usul, manevi hali maddi bir meşgale ile gizlemektir. Yani dervişliği meslek edinmek değil, bir meslek edinip dervişliği setretmektir.

Manevi halinin galebesinden dolayı dünyevi işlerini aksatan bir müridini “Evladım, biz de defter tutuyoruz. İşimize dikkat edelim!”¹⁷⁹ diyerek uyarmıştır. Kendisi de Tahtakale gibi, o yıllar için İstanbul ticaretinin kalbi olan bir ticaret merkezinde, irşat hayatını iş hayatı ile beraber yürütebilmiştir. Kendi şahsında iktisatlı bir hayat süren Sami Efendi, infak meselesinde de orta yolu tutmuş bazen kazancının hepsini ihtiyaç sahibine verirken bazen de daha tasarruflu davranmış ve müritlerine daima itidalli olmayı tavsiye etmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Eriş, *Hatıralar-2*, 135.

¹⁷⁵ Dâna, *Altınoluk Sohbetleri-5*, 33.

¹⁷⁶ Topbaş, “Hacı Musa Topbaş Efendi ile Sohbetler”, 112.

¹⁷⁷ Abdurrahman İslam, “İtalya'da Mekke Dönemi” (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Mayıs 2018).

¹⁷⁸ Topbaş, “Hacı Musa Topbaş Efendi ile Sohbetler”, 87.

¹⁷⁹ Eriş, *Hatıralar-4*, 101.

¹⁸⁰ Zahide Topçu, “İtidal Üzere Bir Hayat”, *Şebnem* (Erişim 21 Ocak 2024).

Sami Efendi, insan terbiyesinde mühim bir rolü olan celal ve cemel meselesinde de orta yolu tutmuş ve güzel bir denge kurabilmiştir. Genelde cemel sıfatlıyken yerine göre dünyanın en celalli insanı olmayı da bilmıştır.¹⁸¹

Sami Efendi, “tarikat kisvesi” mevzuunda da mutaassıp olmamıştır. Tasavvufi hayatı belli bir kisveye hapsetmemiştir. Müritlerine “Neden sakal bırakmadın, sarık sarmadın?” veya “Niçin kravat takıyorsun?” gibi sorular sormamıştır.¹⁸² Orman müdürü olan bir müridi uzun yıllar kravat takarak sohbetlere geldiği halde Sami Efendi onu rencide edecek, doğrudan veya dolaylı bir söz söylememiştir.¹⁸³ Çünkü Sami Efendi, kisveyi değil kalbi temel alan bir tasavvuf anlayışına sahiptir. Müritlerindeki şekli değişimden önce kalbi değişime önem vermiştir. Bu bakımdan kılık kıyafete değil kalbe işaret etmiş ve “Bütün hastalıkların merkezi kalptir. Kalp düzelmeden hiçbir şey düzelmez!”¹⁸⁴ buyurmuştur.

Müritlerine herhangi bir kıyafet dayatmayan Sami Efendi, giyim konusunda yaşadığı çevreye ayak uydurmuştur. Mesela; Türkiye’deki kıyafetiyle Şam’da ikamet ederken giydiği kıyafeti veya Medine’deki kıyafeti aynı değildir. Türkiye’de halk nasıl giyiniyorsa öyle giyinmiştir. Ama Şam’da ikamet ederken başına sade ve mütevazi bir sarık sarmayı bilmıştır.¹⁸⁵ Hacda başında daima beyaz takke takmış, namaza duracağı zaman takkenin üzerine ince bir sarık sarmıştır. Şalvar giymemiş ama pantolonlarının hafif şalvarımsı ve bol olmasına dikkat etmiştir.¹⁸⁶ Sami Efendi’nin kisve konusundaki bu ferasetli anlayışı, kendisine her meslekten insanın intisap etmesini kolaylaştırmıştır.

2. 6. Kerameti Küçümseme

Sami Efendi, “Şeyhlik için keramet şart değildir?”¹⁸⁷ diyen Erbilî gibi bir müridin dergâhında yetişmiştir. Dolayısıyla kerameti değil istikameti önemseyen bir tasavvuf anlayışına sahip olmuştur. Sohbetlerinde sık sık “Bizim yolumuzda keramet değil istikamet esastır!” buyurup “*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!*”¹⁸⁸ ayetini okumuştur.¹⁸⁹ İstikamet üzere olmayı farz-ı daim olarak nitelendirmiştir.¹⁹⁰ Keramete düşkün olan Şam halkına sohbet yaparken

¹⁸¹ Topbaş, “Hacı Musa Topbaş Efendi ile Sohbetler”, 154.

¹⁸² Dâna, *Altınoluk Sohbetleri-5*, 50.

¹⁸³ Musa Topbaş, “Hacı Musa Topbaş Efendi ile Sohbetler”, 159.

¹⁸⁴ Eriş, *Hatıralar-2*, 147.

¹⁸⁵ Eriş, *Hatıralar-2*, 122.

¹⁸⁶ Zahid Barsamoğlu, “Sami Efendi Aşısı Almış Bir Mühtedi; Zahid Barsamoğlu” (Görüşmecî: Ahmet Hamdi Topbaş, Görüşme Transkripsiyonu, Şubat 2015).

¹⁸⁷ Muhammed Esad Erbilî, *Risâle-i Es’adiyye* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1406), 17.

¹⁸⁸ Hûd, 11/112.

¹⁸⁹ Eriş, *Hatıralar-1*, 156.

¹⁹⁰ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 26.

ilk işi, sahabenin en faziletlisi olan Hz. Ebu Bekir'den hiçbir kerametın zuhur etmediğini vurgulamak olmuştur.¹⁹¹ Bir müridin keramet peşinde koşmasını eksiklik ve yolda kalmışlık olarak nitelendirmiştir.¹⁹² Bir defasında kerametini görme arzusuyla ziyaretine gelen ve sohbetini dinleyen biri, Sami Efendi'nin âfâkî herhangi bir kerametine şahit olmadığı gibi enfûsî bir keramet olarak şu ihtarına muhatap olmuştur: “Bir sâlikin keramet peşinde koşması, derecesinin düşüklüğüne ve yolda kalmışlığına işarettir. Asıl iş kerameti değil istikameti talep etmektir. Ümmetin en büyüğü Hz. Ebu Bekir'den hiç keramet zuhur ettiğini duydunuz mu?”¹⁹³ Zevcesi de tasavvufun hakikatine vakıf olduğu için Sami Efendi'nin keramet tarzı hallerini kimseye anlatmamış ve bu hususta ketum davranmıştır.¹⁹⁴

Sami Efendi, keramete önem vermediği için müritlerinden zuhur eden bazı olağanüstü hallerle ilgilenmemiştir. Çünkü onun tek gayesi müritlerinin gönlünü Allah'a bağlamaktır.¹⁹⁵ Tayy-ı mekân olarak hacca gittiğini söyleyen birine “Böyle bir gidiş şer'î sorumluluğu ortadan kaldırmaz. Zahiri şartları yerine getirerek hacca gitsin.”¹⁹⁶ diye haber göndermiş ve o zatın bu kerametinin önemsiz olduğunu herkese göstermiştir.

Çiçekçi lakaplı İbrahim Özdemir isimli bir müridi, bir gece tayy-ı mekân hali yaşar. Ertesi gün hemen Sami Efendi, bu müridi köşke çağırır. Endişeli bir şekilde “Evladım, yolumuzda keramet değil istikamet önemlidir. Hud süresinde ‘Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!’ buyruluyor. Keramet kulu gurura sevk eder ve yolda bırakır. Dün gece yaşadığınız olaydan haberdarız. O hal üzerinizden alındı. Bir daha yaşamayacaksınız.”¹⁹⁷ diyerek keramet değil istikamet vurgusu yapmıştır.

Sami Efendi'ye göre en büyük keramet Allah'ı görür gibi ubudiyettir. O sohbetlerinde sufilerin kerametlerinden ziyade Allah'a olan bağlılıklarından, yüce ahlaklarından, şecaat ve fedakârlıklarından bahsetmiştir.¹⁹⁸ Musa Efendi de Sami Efendi'nin sünnet-i seniyye çerçevesindeki her hareketini keramet olarak nitelendirmiştir.¹⁹⁹

Kendisi de aslında büyük bir titizlikle gizlese de keramet sahibidir. Keşfi açık Muhammed Ahmed Kürdî isimli bir zat, bir hac mevsiminde Hücre-i Saadet'in

¹⁹¹ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 88.

¹⁹² Eriş, *Hatıralar-1*, 158.

¹⁹³ İbrahim Es, “Son Nefeste İman”, *Altınoluk* (19 Kasım 2023).

¹⁹⁴ Topçu – Topçu, *Sohbet-i Ârifân*, 98.

¹⁹⁵ Dâna, *Altınoluk Sohbetleri-5*, 51.

¹⁹⁶ Sert, *İrfan Sohbetleri*, 356.

¹⁹⁷ Es, “Son Nefeste İman”.

¹⁹⁸ Dâna, *Altınoluk Sohbetleri-5*, 52.

¹⁹⁹ Dâna, *Altınoluk Sohbetleri-4*, 13.

kapılarının açıldığını ve içeriden tanımadığı bir zatın ihtişamlı bir şekilde çıktığını keşfen görmüştür. Bir müddet sonra Ashab-ı Suffe'de Sami Efendi'yi görünce hemen tanımış ve yanına gelerek herkesin önünde bu keşfi ikrar etmiştir.²⁰⁰ Müritlerinden Konyalı Şeker Hoca lakaplı biri de Sami Efendi'nin 1982 yılında bir gece vakti Medine'den Çumra'ya tayy-ı mekân yoluyla gelip kendisiyle görüşüğünü ve sonra geri döndüğünü söylemektedir.²⁰¹ Sami Efendi, bir Harameyn yolculuğunda Şam'da lazım olabileceğini söyleyip yiyecek bir şeyler alınmasını tembihler. Refikleri Şam'dan alırsanız düşüncesiyle işi biraz ağırdan alırlar. Şam'da otele yerleştiklerinde darbe olur ve üç gün otelden çıkamazlar. Otelde yemek de verilmediği için valizlerde kalan bisküvi ve çörek kırıntılarıyla idare ederler. Sami Efendi bu duruma tebessümle mukabele etmiş asla refiklerini rencide edecek bir söz söylememiştir.²⁰² Yalnız kaldıkları bir zamanda Musa Efendi'ye "Allah fakire simya ilmini lütfetti. Fakat bugüne kadar asla tevessül etmedik!"²⁰³ sözünü ölümüne kadar saklanması gereken sır olarak tevdi etmiştir. Yine kaynaklarda Kıbrıs Harekâtı ile alakalı bir kerameti de nakledilmektedir.²⁰⁴ Müritlerinden tabip Doktor Dursun Aksoy, Sami Efendi'nin pek çok kerametine ve manevi tasarrufuna şahit olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁵

Sonuç

Kelâmî Dergâhî şeyhi Muhammed Esad Erbîlî'nin manevi terbiyesinde yetişen Mahmud Sami Ramazanoğlu, son devrin önemli tasavvufî şahsiyetlerinden biridir. Nakşebendî-Hâlidî ekolüne mensup bir mürşid-i kâmil olan Sami Efendi, tasavvuf anlayışını şekillendirirken tasavvufî hayat yaşama gayretinde olan herkesin dikkat etmesi gereken temel prensiplere göre hareket ederek müritlerini terbiye etmiştir ki bu prensipler bâbında Kur'an-ı Kerim şeriatından asla taviz vermemiş; Hz. Muhammed'in sünnetinden ayrılmamış; ilmi önemsemiş ve âlime değer vermiş; afet olarak telakki ettiği şöhretten uzak durmuş; kılık kıyafet ve nâfile ibadet gibi mevzularda taassuba kapılmamış; kerameti küçümsemiş ve istikamet üzere bir kulluk hayatı yaşamaya gayret etmiştir. Modern çağda İslâmî bir çizgide tasavvufî bir hayat yaşama gayretinde olanların bu prensiplere uygun davranmaları gerekmektedir. Çünkü bu prensipler, tasavvufu diğer mistik yollardan ayıran temel dinamiklerdir.

²⁰⁰ Dâna, *Sultânü'l-Ârifîn*, 105.

²⁰¹ Ethem Cebecioğlu, "Kalbi Tamamen Rahmetten İbaretmış", *Altınoluk* (Erişim Tarihi 25 Aralık 2023).

²⁰² Topçu, *Hâtıralar*, 16.

²⁰³ Eriş, *Hatıralar-2*, 13; Dâna, *Sohbetler-1*, 82.

²⁰⁴ Tosun, *Altın Silsile*, 190.

²⁰⁵ Eriş, *Hatıralar-4*, 73.

Bunlara uyulmadığı takdirde tasavvufun özünün bozulması ve İslam dinine olan aidiyetinin kaybolması kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Akça, Melahat - Yalçıntaş, Şeyma. "Kibâr-ı Evliyâ: Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu" (Görüşmecisi: Halime Demireşik, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Şubat 2010). <https://www.sebnemdergisi.com/kibar-i-evliya--mahmud-sami-ramazanoğlu--rahmetullahi-aleyh-.html>
- Aksoy, Dursun. "Dursun Aksoy ile: Manevi Yoldan İstifade için" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Mart 2016). <https://www.altinoluk.com.tr/dursun-aksoy-ile-manevi-yoldan-istifade-icin.html>
- Armutçuoğlu, İlhan. "İlhan Armutçuoğlu Hocaefendi ile - 3" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Ekim 2017). <https://www.altinoluk.com.tr/ilhan-armutcuoglu-hocaefendi-ile-3-2967.html>
- Avcı, Abdullah Sami. "Çağdaş Tasavvuf Çevrelerinde Hz. Peygamber Algısı: Mahmud Sami Ramazanoğlu Örneği". *Kocaeli İlahiyat Dergisi* 2/2 (Aralık 2018), 96-124.
- Barsamoğlu, Zahid. "Sami Efendi Aşısı Almış Bir Mühtedi; Zahid Barsamoğlu". (Görüşmecisi: Ahmet Hamdi Topbaş, Görüşme Transkripsiyonu, Şubat 2015). <https://www.altinoluk.com.tr/sami-efendi-asisi-almis-bir-muhtedi-zahid-barsamoglu-ile.html>
- Baybal, M Hulusi. "Kalbini İhya Eden Ölmez". *Altinoluk*. Erişim 20 Kasım 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/kalbini-ihya-eden-olmez.html>
- Bilgin, İbrahim Ethem. "Bir Yağmur Damlası Gibi". *Altinoluk*. Erişim 20 Kasım 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/bir-yagmur-damlasi-gibi.html>
- Cebecioğlu, Ethem. "Kalbi Tamamen Rahmetten İbaretmiş". *Altinoluk*. Erişim 25 Aralık 2023.
- Cebecioğlu, Ethem. *Allah Dostları-11: Dr. Dursun Aksoy*. Ankara: Kalem Neşriyat, 2019.
- Dânâ, Sâdık. "Gönül Almak". *Altinoluk*. Erişim 22 Kasım 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/gonul-almak.html>
- Dânâ, Sâdık. "Mahmud Sami Ramazanoğlu". *Altinoluk*. Erişim 30 Mart 2024. <https://www.altinoluk.com.tr/mahmud-sami-ramazanoğlu-15532.html>
- Dânâ, Sâdık. *Altinoluk Sohbetleri-1*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1991.
- Dânâ, Sâdık. *Altinoluk Sohbetleri-4*. İstanbul: Ekam Yayınları, 1994.
- Dânâ, Sâdık. *Altinoluk Sohbetleri-5*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1997.
- Dânâ, Sâdık. *Sultânü'l-Ârifîn eş-Şeyh Mahmûd Sâmi Ramazanoğlu*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1991.
- Eliboyalı, Mustafa. "Merhum Mustafa Eliboyalı Ağabey'le" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Haziran 2016). <https://www.altinoluk.com.tr/merhum-mustafa-eliboyali-agabeyle.html>

- Erbîlî, Muhammed Esad. *Mektûbât*. Düzenleyen Hasan Kâmil Yılmaz ve İrfan Gündüz. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.
- Erbîlî, Muhammed Esad. *Risâle-i Es'adiyye*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1406.
- Eriş, Mustafa. *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar-3*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2022.
- Eriş, Mustafa. *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar-1*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Eriş, Mustafa. *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar-2*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Eriş, Mustafa. *Mahmud Sami Efendi'den Hatıralar-4*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.
- Ertaş, Ahmet. "Allah İçin İki Kişi Bir Araya Gelse, Üçüncülerini Mevlâ Gönderir" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Nisan 2019). <https://www.altinoluk.com.tr/allah-icin-iki-kisi-bir-araya-gelse-ucunculerini-mevla-gonderir.html>
- Es, İbrahim. "Denge Ümmeti Örneği Olarak Sami Efendi". *Altinoluk*. Erişim 11 Aralık 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/denge-ummeti-ornegi-olarak-sami-efendi.html>
- Es, İbrahim. "Son Nefeste İman". *Altinoluk*. Erişim 19 Kasım 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/son-nefeste-iman.html>
- Fuat Akpınar, "Zor Zamanlar Geliyor, Musa Efendi'den Ayrılma!" (Görüşmecisi: Altinoluk, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Kasım 2022). <https://www.altinoluk.com.tr/zor-zamanlar-geliyor-musa-efendiden-ayrilma.html>
- Göktaş, Vahit. *Mahmud Sami Efendi: Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*. Ankara: Kalem Neşriyat, 2021.
- Hüsrevoğlu, Ali. "Ramazanoğlu Mahmud Samî (k.s.)". *Altinoluk*. Erişim 14 Aralık 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/ramazanoğlu-mahmud-sami-ks.html>
- İç, Selim. *Mahmud Sâmi Ramazanoğlu'nun Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- İslam, Abdurrahman. "Allah'a Giden Yol Kapanmadı". (Görüşmecisi: Selma Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Nisan 2018). <https://www.altinoluk.com.tr/allah-a-giden-yol-kapanmadi.html>
- İslam, Abdurrahman. "İtalya'da Mekke Dönemi" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Mayıs 2018). <https://www.altinoluk.com.tr/italyada-mekke-donemi.html>
- Kalemdar. "Azimetle Amel -2". *Yenidünya*. Erişim 22 Ocak 2024. <https://yenidunyadergisi.com/blog/azimetle-amel-2>
- Kalemdar. "Güzel Ahlâk". *Yenidünya*. Erişim 22 Ocak 2024. <https://yenidunyadergisi.com/blog/guzel-ahlak-1>
- Kamer, Mustafa. "Mustafa Kamer Ağabey ile Vefatından Önce -1- Teheccüd Gecenin Anasıdır" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Nisan 2016). <https://www.altinoluk.com.tr/mustafa-kamer-agabey-ile-vefatindan-once-1-teheccud-gecenin-anasidir.html>

- Kaplan, Ali. "Zikrullah Kalbin İlacıdır: Seher, Seher, Seher..." (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Ocak 2016). <https://www.altinoluk.com.tr/zikrullah-kalbin-ilacidir-seher-seher-seher.html>
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin, er-*Risâletü'l-Kuşeyriyye fi ilmi't-tasavvuf*, thk. Ma'ruf Mustafa Zerrîk, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1439/2018.
- Nar, Cemal. "Tayinsiz Dellal". *Altinoluk*. Erişim 14 Aralık 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/tayinsiz-dellal.html>
- Öğüt, Hikmet. "Hacı Cemal Öğüt'ün Kerimleri Hikmet Hanımefendi ile" (Görüşmecisi: Altinoluk, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Mayıs 1996). <https://www.altinoluk.com.tr/haci-cemal-ogutun-kerimleri-hikmet-hanimefendi-ile-babam-menemen-gunleri-hep-aglardi.html>
- Perek, Ahmet. "Zevcene Rifk ile Muamele Et" (Görüşmecisi: Selman Tan, görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Temmuz 2018). <https://www.altinoluk.com.tr/zevcene-rifk-ile-muamele-et.html>
- Perek, Ahmet. "Rehbersiz Yola Gidilmez". (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Haziran 2018). <https://www.altinoluk.com.tr/rehbersiz-yola-gidilmez.html>
- Ramazanoğlu, Mahmud Sami. *Bakara Süresi Tefsiri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1985.
- Ramazanoğlu, Mahmud Sami. *Hazret-i Halid bin Velid*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.
- Ramazanoğlu, Mahmud Sami. *Musâhabe-1*. İstanbul: Erkam Yayınları, Tarihsiz.
- Ramazanoğlu, Mahmud Sami. *Musâhabe-2*. İstanbul : Erkam Yayınları, 1985.
- Ramazanoğlu, Mahmud Sami. *Musâhabe-4*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1985.
- Ramazanoğlu, Mahmud Sami. *Musâhabe-5*. İstanbul: Erkam Yayınları, 1984.
- Ramazanoğlu, Mahmud Sami. *Musâhabe-6*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2005.
- Safi, Fahreddin Ali, *Reşehât-ı 'Aynü'l-Hayât*. Leknev: Matbaa-i Münşi Naval Kışor, 1315/1897.
- Saraç, Emin. "Evlatlarımı Sami Efendi'ye Teslim Edin". *Altinoluk*. Erişim 11 Aralık 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/evlatlarimi-sami-efendiye-teslim-edin.html>
- Sert, Abdullah. *İrfan Sohbetleri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2022.
- Sirhindî, Ahmed el-Fârûkî. *Mektûbât*. Düzenleyen Ârif Nevşâhî. İstanbul: Erkam Yayınları, 2019.
- Sümer, Faruk. "Ramazanoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/442-445. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Tan, Muammer. "Muammer Tan Hoca ile – 2" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Şubat 2020). <https://www.altinoluk.com.tr/muammer-tan-hoca-ile-2.html>
- Topbaş, Musa. "Hacı Musa Topbaş Efendi ile Sohbetler" (Görüşmecisi: Altinoluk). *Allah Dostunun Dünyasından*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.
- Topbaş, Osman Nuri. *Altın Silsile*. İstanbul: Altinoluk Yayınları, 2012.
- Topçu, Zahide – Topçu, Mehmet. *Sohbet-i Ârifân*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Topçu, Zahide. "İtidal Üzere Bir Hayat". *Şebnem*. Erişim 21 Ocak 2024. <https://www.sebnemdergisi.com/itidal-uzere-bir-hayat.html>

- Topçu, Zahide. *Hâtıralar*. İstanbul: Yüzakı Yayınları, 2015.
- Tosun, Necdet. "Ramazanoğlu, Mahmut Sami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/442. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Tosun, Necdet. *Altın Silsile*. İstanbul: Eriş Vakfı, 2017.
- Tosun, Necdet. *Mahmud Sami Ramazanoğlu*. Köln: Plural Publications, 2018.
- Turan, İbrahim. "İşte Aile Reisi Böyle Davranmalı" (Görüşmecisi: Selman Tan, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme Ocak 2019). <https://www.altinoluk.com.tr/iste-aile-reisi-boyle-davranmali.html>
- Tûsî, Serrâc. *el-Lüma' fi târihi't-tasavvufi'l-İslâmiyyi*. thk. Abdulhalîm Mahmûd – Tâhâ Abdülbâkî Sürûr. Bağdâd: Dârü'l-Kütübî'l-Hadîse, 1380/1960.
- Yardımedici, Osman Şevket. "Şam Günleri" (Görüşmecisi: Altinoluk, Görüşme Transkripsiyonu, Şubat 2003). <https://www.altinoluk.com.tr/sam-gunleri.html>
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Ramazanoğlu Mahmud Sami Efendi (ks)". *Altinoluk*. Erişim 26 Kasım 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/ramazanoglu-mahmud-sami-efendi--kuddise-sirruh-.html>
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Ramazanoğlu Mahmûd Sâmi Efendi". *Altinoluk*. Erişim 26 Kasım 2023. <https://www.altinoluk.com.tr/ramazanoglu-mahmud-sami-efendi--kuddise-sirruh--16820.html>
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Altın Silsile*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2003.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the "Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive" were followed
